„REZISTENȚA PRIN CULTURĂ”
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC POSTBELIC

Drd. Viorel NISTOR

Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureş

Abstract

The paper is dedicated to a phenomenon called » resistance through culture» - from the ethical-cultural sphere, manifested as a form of opposition during the communist regime featured by Romanian writers. Starting from a certain ambiguity of this expression, the author attempts to define the phenomenon, identifying the forms of manifestation and types of resistance, as well as the general features of the phenomenon – like the writers' lack of solidarity, their duplicity, their limits of expression and so on.

Din capul locului, la întâlnirea cu această sintagmă - „rezistența prin cultură” - se nasc mai multe de dileme, de la unele aparente şi formale, până la altele insolubile, semn că ne aflăm în fața unei formule cu o încărcătură eterogenă, un preparat cu o chimie instabilă, gata oricând, funcție de factori externi, să se descompună, la extrem, în compuşii ei de semn contrar.

Un prim impas dilematic (şi cel mai uşor de depăşit) ar avea o ținută gramaticală şi ține de îndreptățirea utilizării formulei înafara sau înlăuntrul ghilimelelor. Dacă ar fi „fără”, am avea de-a face cu o sintagmă complet elucidată semantic şi lingvistic, deplin transparentizată, intrată în vocabularul comun, banalizată prin uz, ceea ce, pe cât se pare, nu e cazul. Dimpotrivă, nu toată lumea ştie precis ce înseamnă, iar dintre cei care ştiu, nu toți au căzut de acord într-un fel sau altul. Dacă ar fi „cu”, am avea de-a face, teoretic, fie cu un citat dintr-un autor cvasianonim (în cazul de față), fie cu o exprimare ironică (ceea ce nu poate fi exclus cu desăvârşire), fie cu o licență, un hibrid cu origine şi paternitate incerte şi care rămâne cu ghilimele până la elucidare.

A doua mare dilemă ține de originea, dar mai ales utilizarea românească a termenului. Conceptul de „rezistență” (cum vom vedea) nu este autohton, el căpătând contur în contextul luptei antitotalitare, antinaziste mai întâi, apoi anticomuniste, şi manifestându-se mai ales în context militar şi paramilitar, în timpul şi după cel de-al doilea război mondial. Mai românească şi mai specifică (dar şi mai incertă) este utilizarea lui în context cultural, în condițiile instaurării comunismului de sorginte sovietică în țara noastră. Faptul de a fi existat diferențe majore în manifestările anticomuniste în diverse țări satelit, faptul de a se fi conturat o „rezistență prin cultură” tipic românească, cu toate caracteristicile ei, sunt surse de întrebări neliniştitoare. Cea mai mare dilemă, cea mai grea şi mai chinuitoare, ține fenomenul în sine, de temeinicia opțiunii şi a formelor de manifestare, de eficacitatea politică, morală şi, nu în

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

ultimul rând, culturală, de justificarea etică şi estetică a fiecărei persoane în parte şi, nu în ultimul rând, de modul în care oamenii de cultură implicaţi se raportează post factum la acest fenomen.

În lupta împotriva totalitarismului comunist, „rezistența", în general, însemna o formă de rezistență fizică (la arestări, torturi, interogatorii, condiții de detenție), o rezistență psihică (la presiune, delațiuni, trădări, integritate, reeducare), o rezistență morală (la principii, în raport cu propria persoană, familia, prietenii, colectivitatea, trecutul, în raport cu ocupanții şi noul regim sau în raport cu puterea, în general). Rezistența manifestată pe tărâm intelectual, în domeniul artelor, în literatură, în cultură, aşadar, ar presupune câte ceva din fiecare dintre celelalte forme de rezistență, la care se adaugă în plus o componentă spirituală, nu foarte uşor de definit şi măsurat. De fapt, fenomenul în sine, căruia i-am spus generic „rezistență prin cultură", suportă mai multe denumiri, mai mult sau mai puțin echivalente, mai mult sau mai puțin complementare sau concurente, în funcție de autor, de conotații, de interpretări sau interese. Ironia face ca autorul care a folosit printre primii sintagma „rezistență prin cultură" – consacrată drept cea mai elastică şi cuprinzătoare – să o fi făcut cu sarcasm şi mai degrabă într-un sens critic, negativ. Un alt autor, Adrian. Marino, preocupat de timpuriu, după 1989, de această temă, are nu o formulă, ci chiar mai multe, succesive, pe măsura clarificărilor şi a dezbaterilor desfăşurate. Astfel, imediat în 1990, el vorbeşte mai întâi de „rezistența intelectuală", nuanțând mai apoi (1991) în „rezistență şi cultură", cu o specificație, datând tot de atunci, de „rezistență literară", cu varianta „rezistent literar", pentru a ajunge la formula de „rezistență culturală", considerată mai exactă prin cuprindere, în 1995. Un alt autor preocupat de temă, Sanda Cordoş, vorbeşte fără ezitare despre o „rezistență în literatură". Dar ar exista şi un fenomen de „rezistență la literatură". Lista denumirilor este, fără îndoială, incompletă şi deschisă, oricând putându-se invoca, cu temei sau cu mai puțin temei, o „rezistență..." în teatru, în muzică, în arhitectură, în psihologie, în sociologie, în orice alt domeniu.

Concept greu de apucat şi delimitat, „rezistența prin cultură" este, într-o exprimare dostoievskiană, un fel de „bâtă cu două capete": depinde de unde o apuci. Există o categorie de cercetători care, oripilați de „trădarea intelectualilor" şi de dezvăluirile postdecembriste ce vădeau lipsa reacției intelectualității româneşti în fața invaziei sovietice, au ținut să demonstreze existența unei „rezistențe" chiar şi în primul deceniu de comunism. Din această perpectivă, „rezistența culturală" are conotații precise, însemnând o „*reacție de autoapărare* (subl. aut.)", de salvgardare a identității spirituale, acțiunile acesteia „*au drept destinatar societatea în ansamblu ei* (subl. aut.)", pentru a insufla curaj şi speranță, în al treilea rând, refuzul şi împotrivirile trebuie să fie *publice,* protagoniştii trebuind să-şi asume riscul sfidării

BDD-A23606 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

regimului, şi, în ultimul rând, fenomenul rezistenței să nu se reducă la latura lui contestatară. Se înțelege de aici că nu sunt asimilabile rezistenței acțiunile şi gesturile care nu au ajuns la cunoştința puterii sau a publicului, cum ar fi proiectele rămase necunoscute, jurnale, manuscrise, scrisori, toată „literatura de sertar". Exemplele identificate de autor şi calificate drept forme de rezistență autentică, după criteriile enunțate mai sus, sunt reviste (Revista Româno-Americană), asociații (Asociația „Mihai Eminescu"), articole de presă (perioada „crizistă" şi nu numai), modele de rezistență (Vladimir Ghika, Grigore T. Popa). Aşa cum s-a precizat, perioada cercetată este de zece ani (1944-1954), iar îndemnul autorului este pentru o necesară continuare. Vorbind despre „rezistență" în aceşti termeni (mai teoretici decât practici), ştacheta a fost foarte sus ridicată şi va fi atinsă arareori în cursul dominației comuniste. Pe de altă parte, există un curent de idei care pune serios la îndoială conceptul şi pe cei care ar încerca să se ascundă în spatele „rezistenței prin cultură". Reprezentativ pentru acest punct de vedere este dialogul în trei, purtat de criticul Gheorghe Grigurcu şi alți doi mai tineri autori pe diverse teme ale literaturii. Mai întâi, criticul face o împărțire a perioadei în care se poate vorbi de o rezistență în trei etape: prima perioadă ar data din 1947 până în 1965, numită a proletcultismului torențial, timp în care, consideră autorul, „nu era posibilă nici un fel de rezistență la suprafață„ cea de-a doua perioadă, între anii 1965-1971, în care uşoara liberalizare şi slăbire a chingilor a permis o „anumită autonomizare a literaturii şi a artei„ şi a o a treia perioadă, numită şi a „reînghețului", care începe în 1971, după „tezele din iulie", şi până ân 1989. Trecând peste faptul de-a numi „rezistența prin cultură" o sintagmă-clişeu a limbii de lemn, criticul este ferm în îndoiala sa: „În primul rînd, rezistența prin cultură se voia un fel de rezistență globală, un fel de opoziție la regim, care să reunească şi postura civică, şi postura politică, ceea ce desigur este un mare sofism, întrucît era vorba tocmai de o mască a insuficientei împotriviri pe plan civic şi politic. Deci, era un truc prin care se camufla tocmai ceea ce nu au realizat scriitorii şi intelectualii noştri în relațiile lor, nu odată oportuniste şi laşe, dacă nu cumva de capitulare totală, față de regimul comunist". Oricât de dure şi de necruțătoare ar părea, afirmațiile acestea nu pot trece neobservate. Într-adevăr, greu i se poate nega fenomenului de rezistență asumarea acelui rol de opoziție sui-generis, mai mult tacită, de suplinire a unei opoziții fățişe de natură civică şi politică, rezistență folosită, de multe ori, ca mască a slăbiciunii, oportunismului şi laşității. Pe de altă parte, pare o exagerare generalizarea invocării acesteia ca truc, ca şi camuflaj, sau generalizarea în cazul capitulării totale față de regimul de ocupație comunist. „Al doilea semn de întrebare asupra sintagmei în discuție apare legat de maxima ei extensie. Dacă luăm în accepția sa perfid generalizatoare rezistența prin cultură, ea ar constitui o justificare, un alibi pînă şi pentru compromisurile cele mai

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

impardonabile", continuă criticul şi e, din nou, greu de combătut când e vorba de rezistență folosită ca alibi pentru complicitate şi compromis.

Un autor pus pe despicat firul în patru a fost, din capul locului, Adrian Marino, care, analizând fenomenul rezistenței, îl tratează cu relativă bunăvoință, dar şi cu luciditate. În înțelesul său, au practicat o formă de „rezistență literară": „scriitorii şi publiciştii literari de orice categorie care au refuzat direct sau indirect, tacit sau declarat, să scrie în favoarea sistemului totalitar comunist. Care s-au opus, într-o formă sau alta, transformării literaturii într-un instrument de propagandă. Care au protestat şi rezistat, într-o măsură sau alta, indicațiilor, normativelor, cenzurii, dispozițiilor administrative şi legale, care au subjugat şi umilit literatura română timp de peste patru decenii". Operând cu o definiție a fenomenului şi a speciei de „rezistent literar" relativizantă şi laxă, autorul face câteva distincții pe care, pentru completarea viziunii, le reținem în rezumat. Astfel, spune A. Marino, se poate vorbi despre o „rezistență pasivă" şi o „rezistență activă". La rândul ei, din prima categorie se distinge o formă de rezistență „*spontană, inocentă"* (subl. aut.), care se manifestă prin refuzul participării şi implicării, specific scriitorilor funciar apolitici, iar literatura lor este una de tip evazionist. Această tip de rezistență s-ar fi manifestat în ultimele, mai ales ultimul deceniu de comunism. Tot pasiv, dar pe o treaptă superioară, ar fi refuzul „*conştient şi asumat*"(subl. aut.) al unor scriitori de a scrie conjunctural, eventual la comandă, în folosul cuiva, în pofida unui anume risc, de a fi admonestați, sancționați, blamați. Admițând existența în această zonă a numeroase cedări din partea scriitorilor, fără a le individualiza, A. Marino insistă totuşi mai ales asupra vinovăției sistemului comunist, cât asupra slăbiciunilor omeneşti. „Trecerea de la *rezistența pur literară, pasivă*, la *cea activă: politic-literară* şi, în cele din urmă, la *rezistența politică prin literatură*, reprezintă pragul hotărâtor al acțiunii de rezistență". Nuanțând în continuare, autorul particularizează, în cadrul rezistenței active, o atitudine de *refuz explicit* de a colabora, de a semna, de a scrie, a deveni informator al Securității. În unele cazuri, urmările acestui refuz au fost tragice (Virgil Mazilescu, Marius Robescu, Marcel Mihalaş), în altele, refuzul vizând doar libertatea de expresie, urmarea a fost expulzarea (Dumitru Țepeneag din grupul „oniricilor"). Treapta supremă a „rezistenței active" ar fi încălcarea legii ca formă de protest, adică publicarea clandestină a unor texte sau cărți, colaborări cu *Europa Liberă*, publicarea de texte subversive, scăpate de cenzură. Autorul dă şi câteva exemple din nu foartele multele existente: Bujor Nedelcovici, Ana Blandiana, Dorin Tudoran, Mircea Dinescu.

Însă, aşa cum era de aşteptat, într-un fenomen atât complicat, de eterogen, de greu cuantificabil, mai important chiar decât identificarea unor borne orientative, este procesul invers de nuanțare în judecarea unei literaturi, a unei opere sau a unei persoane. Iată câteva

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

criterii de acest fel propuse de A. Marino: care a fost atitudinea generală a scriitorului, înainte şi după 1989; cât din opera lui reprezintă rezistență reală şi cât compromis sau conformism; proporția dintre sinceritate şi oportunism, între rezistență reală şi disimulare; coerența, consecvența şi continuitatea în timp a atitudinii publice, sociale şi literare; direcția generală esențială a mesajului său, în formula întâlnită: anticeauşism sau anticomunism.

Cu acest instrumentar primar, asupra căruia va interveni mai târziu în sensul sensibilizării şi perfecționării, sugera autorul, am putea încerca ordonarea, sortarea, curățarea literaturii române postbelice de balastul epocii comuniste. Lucru aproape imposibil de realizat, câtăvreme aproape pentru fiecare scriitor luat în parte, „rezistența prin cultură" înseamnă altceva, în infinite nuanțe şi culori. Iar asta induce şi întăreşte concluzia, aproape unanimă, că „rezistența culturală în România comunistă n-a cunoscut o formă organizată, n-a existat, aşadar, un proiect colectiv şi nici, prin urmare, acțiuni de grup". Dacă s-a rezistat, s-a făcut la modul individual, fiecare scriitor încercând să păcălească ideologia, cât se putea, cenzura, cât era posibil, sau pe sine, dacă nu exista altă soluție, într-o ecuație pur personală care excludea solidaritatea. Un singular gest, trecător, de acțiune comună sesizează Mircea Martin că s-ar fi produs în sânul scriitorimii române după lansarea "tezelor din iulie", acel sinistru program, importat din Asia, de închidere, reideologizare şi reîngheț: "ceea ce (…) mai trebuie relevat este un lanț de acțiuni mărunte şi anonime, o complicitate spontană şi tacită care funcționa de la redactorul de editură sau de revistă până undeva în birourile şi coridoarele culturale ale Puterii şi care a reuşit să amâne, să atenueze şi chiar să blocheze uneori indicațiile şi dispozițiile "revoluționare" ale conducerii superioare a Partidului". Chiar dacă aceste atitudini n-au produs efect de durată, susținere explicită şi solidaritate: „1971 rămâne momentul unei remarcabile rezistențe intelectuale față de riscul de a se pierde ceea ce s-a câstigat din 1964 pînă atunci, al unei oricât de limitate solidarități în fața amenințării unui nou "îngheț"". În rest, fiecare scriitor a înțeles "rezistența" într-un mod propriu: unii cu decență, alții cu sacrificii, unii cu demnitate, alții cu fățărnicie. Unii scriitori, într-un efort personal, au reuşit, cu tenacitate şi subtilitate, "să facă din micul lor domeniu intelectual o oază a ierarhiei valorice şi a ordinii naturale", ceea ce ce putea părea o performanță pentru acea vreme. Cu toate acestea, această mică rezervație intelectuală "nu a reprezentat un *nucleu* al societății civile, ci mai degrabă un ciob, un fragment rătăcit din amfora civilității interbelice", chiar dacă "este vorba aici de unul dintre puținele pătrățele albe dintr-o foaie aritmetică altfel sistematic înnegrită". Partea cea mai sensibilă şi puțin scuzabilă este că aceste "cioburi" sau "pătrate" n-au fost niciodată şi nici nu s-a încercat a fi piese ale unui puzzle. Astfel, aveam mereu petice şi niciodată un întreg. Or, onestitatea în cauză, singură, stingheră, izolată, nu era suficientă şi "a devenit eroism doar atunci când a încercat să se propună ca

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

model întregii societăți. Când a avut curajul să o facă. Asemenea atitudini au fost, însă, după cum bine ştim, deprimant de rare".

Lipsa de solidaritate sau mai precis solidaritatea lipsă (posibilă) o acuză şi Monica Lovinescu, cu aceeaşi hotărâre cu care o făcea şi de la microfonul *Europei Libere*: „Şopârlele introduse în cărțile publicate puteau crea complicități cu cititorul prompt să recepteze subînțelesurile, nu însă şi o solidaritate reală, creatoare de opinie, ca în Polonia şi Cehoslovacia, unde scriitorul şi artistul depăşiseră limitele frondei pur profesionale".

"Rezistența prin cultură" s-a vrut, de la bun început, mai ales prin suporterii ei, o marcă românească, fie ca un merit excepțional, fie ca o scuză, fie, măcar, ca o spălare a obrazului îndelung şi din abundență pătat, în cel mai rău caz: "la noi, spre deosebire de ceea ce se petrecea la vecinii cu scriitorii pe baricade, s-a rezistat prin literatură, acesta fiind modul nostru specific de a ne opune totalitarismului". Aşa ar fi (şi bine-ar fi să fie) dacă aceeaşi Monica Lovinescu n-ar numi ea însăşi, dintr-o poziție morală ireproşabilă, pe de-o parte, neutră, autoritară şi greu de contrazis, pe de altă, această "teză românească" drept jumătate reală, jumătate imaginară: "Jumătate reală, teza: într-adevăr, în linii mari, de prin anii '60, luptând împotriva cenzurii, scriitorii, în bună parte – sau în partea cea bună - , au încercat fie a introduce parcele de adevăr, înlocuind şi istoria şi sociologia ce n-aveau drept în cetate, fie să creeze, fără legătură cu realitatea înconjurătoare, opere de evazionism estetic. Deci s-a rezistat prin literatură cât se putea. Jumătatea imaginară sau falsă, aceeaşi teză: parcelele de adevăr aduse astfel la lumina zilei ajungeau, nu o dată, să deformeze şi ele adevărul, tocmai prin excesiva lui parcelizare, ca şi prin concesiile făcute pentru a-i dezvălui câteva fațete, din toată această tactică, un fel de joc cu cenzura (mai las eu, mai dai tu), adevărul ieşind confuz, tocit, incert".

În modul cel mai real, despre rezistență şi formele sale se poate vorbi la infinit, mai importante decât toate rămân operele, date spre judecata timpului, şi sinceritatea de care, post factum, protagoniştii rezistenței dau dovadă. Scriitor cu probleme în timpul dictaturii, Mircea Zaciu introduce câteva accente în plus: „A existat o rezistență culturală. Nu se poate nega acest lucru. Dar ea s-a manifestat în varii forme şi nu întotdeauna în atitudini ostile sistemului, dictaturii. S-au căutat „soluții" de acomodare şi, în acelaşi timp, şi de a afirma că spiritualitatea românească merge de fapt divergent față de linia pe care o indica Partidul Comunist. Este o rezistență într-o formă ambiguă. Nu a fost o rezistență declarată, ci o rezistență oarecum mascată". E de remarcat, într-adevăr, această rezitență neostilă la adresa regimului, fie pentru a fi lăsat în pace, fie pentru a nu supăra sau a-ți stârni sistemul împotrivă. Perfect schizoidă însă este combinația dintre „soluția" de acomodare concomitentă cu linia

BDD-A23606 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

divergentă față de partid, rezultatul neputând fi altfel decât ambiguu sau confuz, iar „rezistența" nealtcumva decât mascată.

De o sinceritate dusă până la cinism se dovedește Livius Ciocârlie în paginile sale de jurnal, mărturisind metonimic că, în calitate de scriitori, „am preferat să rămânem infantili şi să ne jucăm cu zdrăngăneala culturală: în țarc ca orice țânc. Oraşele, bisericile erau dărâmate, dar noi continuam să salvăm cultura". Însă nu se opreşte la atât, pentru că urmează, probabil, cele mai dure cuvinte la adresa rezistenței româneşti, via Gombrovitz: "Gombrowicz: „literatura voastră amplifică fenomenul comunismului, construiți cu imaginația un comunism atât de puternic, încât sunteți cât pe ce să vă lăsați în genunchi în fața lui". Acest fragment nedrept, aproape iresponsabil – scris în 1953 – prefigurează prin translație perioada când noi am inventat atotputernicia lui Ceauşescu pentru *a ne lăsa în genunchi*, ca nişte copii puşi la colț"" (subl. aut.). Deşi pare o secvență de autoflagelare, Livius Ciocârlie acceptă doar a vorbi deschis, fie şi în jurnal, despre rezistență în cultura română: „Noi am salvat cultura, aşa spunem. A salva presupune spirit de sacrificiu. Ar presupune să fi luptat, riscând. În realitate (excepțiile confirmă regula) noi *am făcut cultură*. Am făcut cultură atât cât ni s-a îngăduit. Am rezistat, nu ne-am compromis, fără să ne asumăm un mare risc. Dacă am fi fost salvatori, cum ne place să credem, ne-am fi grupat ca unul şi am fi protestat când s-au dărâmat bisericile din Bucureşti. Protestele izolate s-au pierdut în tăcerea noastră asurzitoare".

De la o ideea cinică se poate porni în reflecțiile despre rezistență ale unui romancier important al epocii, Nicolae Breban: "în ce priveşte atitudinea civică, am avut cei mai proşti maeştri! Iar noi, ca buni elevi ai acestor mărunți demoni, le-am urmat exemplul în *pasivitate*, versatilitate şi cinism profesional, iar uneori i-am întrecut". Iar de la versatilitate, la schizofrenie, în aceste condiții, nu-i decât un pas: "trebuie să spun că am fost crescuți în versatilitate, mai mult decât atât: am putut supraviețui literar doar într-o schizofrenie a gândirii zilnice". O schizofrenie conştientă, s-ar putea spune, dacă nu ar fi un nonsens, o schizofrenie „literară", s-ar putea spune, dacă nu i s-ar spune mai simplu compromis: „am făcut compromisuri, dar, probabil, pentru prima oară, am instituit principiul compromisului parțial: pentru că *ei* au puterea, ne-am spus, vom scrie, la nevoie, în ziarele *lor* politice, dar în opera noastră vom rămâne curați, vom sluji doar arta pură, curată", conchizând, deloc ironic, „acesta a fost estetismul nostru". Însă ca de fiecare dată, şi nu numai aici, după o tuşă groasă urmează una subțire, slăbindu-i puterea: „trebuie amintit şi spiritul de *confuzie* – ca unul dintre sentimentele adânci ale ființei noastre, nu numai de azi: incapacitatea de a privi realitatea în față, *cu orice risc*, spaima de conflict, *de orice* conflict; incapacitatea de radicalizare politică sau culturală chiar de ar fi doar pentru un deceniu sau pentru o oră".

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

S-a pomenit mereu despre lipsa de solidaritate în sânul rezistenței culturale românești. Se poate spune însă, chiar mai mult decât atât, că s-au format tabere rivale care fie şi-au irosit forțele în lupte colaterale, fie au secătuit energiile rezistenței prin sciziune. Pe de-o parte, se poate lua în discuție rolul protocronismului din teoria cercetătoarei americane Katherine Verdery, potrivit căreia, sub regimul comunist, scriitorii români, împărțiți în protocroniști şi anti-protocroniști, s-au luptat între ei mai ales pentru influență, putere şi resurse decât au făcut-o împotriva regimului totalitar: „în lupta pentru supraviețuire în domeniul cultural, mulți intelectuali şi-au justificat pozițiile afirmând că au slujit valorile „nației“ mai bine decât au făcut-o rivalii". Sau, în exprimarea altui cercetător străin, Denis Deletant: „adoptarea protocronismului, ale cărei trăsături esențiale erau promovarea unei viziuni naționaliste a istoriei românești şi contestarea influențelor străine în cultura românească, a introdus în cultura românească un al treilea factor în disputa dintre partid şi Uniunea Scriitorilor: aşa numiții protocroniști. Aceştia s-au raliat conducerii de partid pentru a-şi câştiga un pogon din terenul publicațiilor şi cenzurii". În acest fel, cultivarea valorilor naționale şi militantismul pentru întâietatea lor, aflat în bătălie cu "sincronismul" şi "proeuropenismul", o luptă tolerată şi poate încurajată de partid, a avut un efect negativ, cum s-a arătat, şi un efect pozitiv secundar, cum susține K. Verdery: "apărarea ideii naționale a bântuit şi printre intelectualii partidului şi deci a subminat marxismul".

Pe de altă parte, s-ar afla sciziunea între generații, produsă la începutul deceniului nouă prin gestul lui D.R. Popescu, preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România, de "aservire", de trecere de partea puterii, sesizat de Paul Cernat, gestul însemnând: "începutul rupturii între scriitorii deja instituționalizați din generațiile mai vechi şi cei neinstituționalizați, majoritatea reprezentând aşa-numita generație '80". Din această perspectivă, fenomenul „rezistenței prin cultură" este denunțat ca „opoziție de catifea" a unor intelectuali „castrați politic şi civic" care „s-au limitat – cu puține excepții – la apărarea şi ilustrarea unui estetic suficient de aseptizat încât să nu pună prea mari probleme".

Raportată la puterea politică, "rezistența prin cultură", plasată, la extrem, "între o accepțiune descalificantă (până la dezonoare)" şi una "pozitiva şi legitimatoare (uneori, innobilantă)", n-a fost, deseori, altceva decât iluzie şi autoamăgire, Fiind de natură statică, pasivă, ea n-a produs niciun efect activ, nicio mişcare, nicio revoluție, putea, cel mult, induce în rândul publicului un fenomen mimetic sau de solidaritate tacită. "Rezistența prin cultură", orice s-ar zice, a pornit de la o miză politică (a rezista în fața agresiunii puterii politice comuniste) şi a sfârşit, cel mai adesea, într-o miză estetică. Estetismul a rămas ultimul bastion în apărarea acestei filozofii românești de viață, e drept un bastiona tot mai şubred odată cu trecerea timpului.

BDD-A23606 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

Rămânând însă în sfera dualității şi a atitudinii schizoide, caracteristică celor mai mulți dintre scriitorii de bună credință, iată cum descrie Tzvetan Todorov această boală a imaginarului epocilor totalitare: „...Înfăşurarea individului într-o plasă „totală" are ca efect scontat docilitatea comportamentelor, supunerea pasivă la ordine. Supuşii totalitari cred, la drept vorbind, că pot să rămână stăpânii propriei lor conştiințe şi credincioşii lor înşişi în viața intimă. În realitate, acest fel de schizofrenie socială folosită ca paradă se întoarce împotriva lor: chiar dacă regimul totalitar face eforturi pentru îndoctrinarea supuşilor săi, el se mulțumeşte în fapt „doar" cu docilitatea lor publică, deoarece îi este de-ajuns pentru a se menține, de neclintit; în acelaşi timp, el îşi liniştește supuşii dându-le iluzia că, „în sufletul lor", ei rămân puri şi demni. (...) Rămas stăpân pe forul său interior, supusul nu mai este prea atent la ce face în afară". Dacă am considera "rezistența prin cultură" ca teatrul unui război, dacă am considera scriitorii luptători de bună credință, dacă considerăm pemisa lui Todorov adevărată, înseamnă că, în acest război, puterea politică a făcut, în acest fel, ultima mişcare strategică. Rămasă fără replică. Căci libertatea conştient îngăduită n-ar depăşi-o pe aceea a câinelui legat în lesă. Iar „rezistența", în acest caz, rămâne fără obiect.

Bibliografie

Adameşteanu, Gabriela, *Întâlnirea*, roman, Prefață de Carmen Muşat, Editura Polirom, Iaşi, 2003

Ardeleanu, Virgil, *Jurnal*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1989

Ardeleanu, Virgil, *Rezistența prin cultură*, în România liberă, 18 aprilie, 1991

Breban, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, Ediția a IV-a, Prefață de Ovidiu Pecican, Editura Ideea Europeană, Bucureşti, 2006

Cernat, Paul, *Scriitori pentru pacea Planetei, în Explorări în comunismul românesc*, vol. II, Polirom, Iaşi, 2005

Ciocârlie, Livius, *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri, Jurnal,* Polirom, Iaşi, 2001

Cordoş, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003

Deletant, Denis, *Ceauşescu şi Securitatea, Constrângere şi disidență în România anilor 1965-1989,* Traducere din engleză de Georgeta Ciocâltea, Humanitas, Bucureşti, 1998

Dobrescu, Caius, *Modernitatea ultimă*, eseuri , Editura Univers, Bucureşti, 1998

Grigurcu, Gh., Alexandru Laszlo, Pecican, Ovidiu, *Vorbind*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004

Igna, Vasile, *Subteranele memoriei, Pagini din rezistența culturii în România 1944-1954*, Studiu introductiv de Vasile Igna, Editura Universal Dalsi, 2001

BDD-A23606 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)

Marino, Adrian, *Politică şi cultură. Pentru o nouă cultură română*, Ed. Polirom, Iaşi, 1996

Martin, Mircea, *Cultura română între comunism şi naţionalism*, Revista 22, 17-23 septembrie, 2002

Monica Lovinescu, *Insula şerpilor, Unde scurte, VI*, Humanitas, Bucureşti

Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare şi prigoană*, Ed. A II-a adăugită cu indice de nume şi o prefaţă a autoarei, Ed. Cartea Românească, 2005

Tănase, Stelian, *Acasă se vorbeşte în şoaptă*, Dosar & Jurnal din anii târzii ai dictaturii, d. Comapania, Buc., 2002

Todorov, Tzvetan, *Confruntarea cu extrema. Victime şi torţionari în secolul XX,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1996

Verdery, Katherine, *Atiţia inşi au exercitat o influenţă nefastă conducând reconstrucţiei României*, din interviul realizat de Doina Jela, publicat în Observator cultural, nr. 321 din 26 mai, 2006

Verdery, Katherine, *Compromis şi rezistenţă, Cultura română sub Ceauşescu*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994

Zaciu, Mircea, *Interviuri*, Ediţie îngrijită de Graţian Cormoş, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007, p. 303, Interviu realizat de Rodica Palade, în Revista 22, nr. 21, 23-29 mai, 2000

BDD-A23606 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:33 UTC)